

УДК 376.1(075.8)

АРТПЕДАГОГІКА В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

О.С.Плохотнюк

Анотація. У статті розглядаються методологічні й технологічні підходи до поліфункціональної підготовки вчителя музики, зокрема, засобами мистецтва джазу.

Ключові слова: артпедагогіка, поліфункціональна підготовка вчителя музики, мистецтво джазу.

Аннотация. В статье рассматриваются методологические и технологические подходы к полифункциональной подготовке учителя музыки, в том числе, средствами искусства джаза.

Ключевые слова: артпедагогика, полифункциональная подготовка учителя музыки, искусство джаза.

Summary. In clause the methodological and technological approaches to multifunctional preparation of the teacher of music, in particular, by means of a jazz are considered (examined).

Key words: artpedagogic, multifunctional preparation of the teacher of music, by means of a jazz.

Вища педагогічна школа покликана забезпечувати підготовку вчителя, зорієнтованого на особистісний та професійний розвиток і саморозвиток, готового творчо працювати в освітніх закладах, здатного творчо розвивати особистість учня. У наукових працях останніх років педагогами-музикантами (Ю.Алієв, Г.Тарасов, О.Олексюк, Г.Падалка, О.Рудницька, Г.Ципін та ін.) відзначається інтерес до гуманістичної освітньої парадигми і творчого відображення в ній нових прогресивних ідей художнього виховання молоді.

Актуальність дослідження полягає у нових підходах до поліфункціональної підготовки вчителя музики. Художній освіті та вихованню підростаючого покоління властиві ті ж цілі, завдання, що й сучасній педагогіці загалом. У цьому зв'язку доречним буде розглянути поняття, яке безпосередньо стосується виховання молоді засобами мистецтва. Термін „артпедагогіка” поки що недостатньо апробований у вітчизняному педагогічному середовищі, водночас, окремі ідеї цієї нової галузі педагогічного знання отримують все більшу популярність у педагогів, вихователів, наставників молоді та й самих учнів. Сутність артпедагогіки в найбільш загальному вигляді визначається як „синтез двох галузей наукового знання (мистецтва і педагогіки) у роботі з „проблемними” дітьми” [1, с.137], що забезпечує розробку теорії і практики цілеспрямованого педагогічного процесу художнього виховання дітей і проблем формування основ художньої культури через мистецтво і художньо-творчу діяльність [2, с.54].

Водночас, російські дослідники О.Хрисанова та Н.Сергєєва [1, с. 137 – 139], погоджуючись із цим визначенням, вважають, що воно може бути доповнене, а сфера застосування артпедагогічних форм і методів може охоплювати виховання не лише проблемних, але й молодих людей, які не мають патологічних відхилень у розвитку. Спираючись на праці названих авторів, доречно представити наступне визначення: артпедагогіка – самостійна галузь педагогічної науки, яка вивчає закономірності виховання і розвитку людини засобами мистецтва. Вона має єдині цілі з загальною педагогікою – допомогти дитині навчитися розуміти себе і жити у злагоді із самою собою; навчитися жити разом з іншими людьми, пізнавати навколишній світ. Іншими словами, допомогти особистості, котра зростає, в її соціалізації і самореалізації. Особливість артпедагогіки полягає в тому, що вона оперує засобами мистецтва і художньо-творчої діяльності, які володіють могутнім розвивальним і виховним потенціалом. Адже мистецтво унікальним способом впливає на людину, дає перетворювальну силу її внутрішнім ресурсам, сприяє особистісному зростанню і благотворно впливає на її психіку. Як образно зауважив Л.Виготський: „Світ впливається в людину через широкий

отвір безліччю позовів, потягів, подразнень. І тільки незначна їхня частина відбувається і як би впливає назовні через вузький отвір. Цілком зрозуміло, що ця частина життя, котра не пройшла через вузький отвір, є частиною нашої поведінки, вона повинна бути так чи інакше реалізована, прожита. Тому що організм має бути приведений до рівноваги із середовищем, баланс необхідно витримати, як необхідно відчиняти клапан у казані, де тиск пару перевищує опір тіла” [3].

Мистецтво і є тією силою, що забезпечує людському організмові баланс і рівновагу. У цьому контексті доречно навести думку Г.Шоттенлоер, яка розглядає мистецтво як „акт, що привносить внутрішнє у зовнішній світ, модифікує внутрішній світ, звільняє його від напруги й енергетичної статичності, виводить із бездіяльності, закритості, веде до осмисленої дії, а це більше, ніж заспокоєння, більше, аніж клапан [4, с. 25]. Тієї ж думки дотримується і Рудольф Штайнер, який підкреслював, що зустріч людини з мистецтвом „мов би натягає колючий дріт, за допомогою якого ми перетинаємо шлях тому, що зовні прагне нас зруйнувати” [5]. Мистецтво (живопис, танок, література, музика) як особлива форма духовно-практичної діяльності представлено в штайнерівській школі на всіх періодах навчання: „Той, кому природа розкриває свої таємниці, відчуває потребу в мистецтві” [4, с. 33]. У системі морального виховання педагога вальдорфської школи особливу увагу приділяли методам і формам пробудження уяви і фантазії як протидії дитячій жорстокості.

Так само оцінює значення мистецтва американська художниця, педагог, арттерапевт Едіт Крамер. Вона вважає, що продукт художньої творчості гальмує руйнівні, агресивні тенденції респондента і попереджає тим самим їхній безпосередній прояв у вчинках.

Малювання навіть без втручання вчителя, психолога – це потужний засіб самовираження, що допомагає дитині самоідентифікуватися й забезпечує шлях для прояву почуттів.

Артпедагогіка, безумовно, має багато спільного з арттерапією, музикотерапією, терапією на основі експресивних мистецтв тощо. Але термін „терапія” у перекладі з латинської означає „лікування”. Очевидно, що те розмаїття форм, методів, прийомів, що застосовуються в артпедагогіці, має лише опосередковане відношення до „лікування”. З іншого боку, артпедагогіка багато в чому реалізує і психотерапевтичну функцію, допомагає молодим людям, дітям і дорослим подолати свої психологічні проблеми, відновити емоційну рівновагу або усунути порушення в поведінці. І все ж сутність артпедагогіки значною мірою простежується у виховній функції, спрямованій на те, щоб впливати на морально-етичні, естетичні, комунікативно-рефлексивні сфери особистості і сприяти її соціокультурній адаптації за допомогою мистецтва, зокрема музичного.

Поняття „артпедагогіка” не замінює собою більш вузький термін “художнє виховання”. Глибина і розмаїття педагогічних завдань діяльності артпедагога, їх сутнісне значення (особистісний розвиток, соціокультурна адаптація, надання педагогічної допомоги, стимулювання самовираження й самоусвідомлення) не можна зводити до навчання навичкам гри на музичному інструменті, співу тощо. Адже в артпедагогіці навчання технічним прийомам музикування розглядається лише як засіб досягнення педагогічних завдань. Наприклад, у музичному мистецтві вміння сприймати, переживати, виконувати музику веде до більшої свободи, дає новий імпульс розвитку, стимулює художнє й естетичне самовираження молодого людини. Водночас зазначимо, що спілкування з мистецтвом дає позитивні результати лише за умови особистісної зацікавленості ним з боку вихованців. А чи підготовлений до цього майбутній педагог-музикант?

Адже після завершення освіти у музичному навчальному закладі, учитель-практик, спілкуючись з учнями, опиняється в середовищі, переважно орієнтованого на „легку” (розважальну) музику. Він потрапляє у сферу молодіжної субкультури, якій не завжди властива зорієнтованість на справжні гуманістичні цінності культури і життя. Становлення музичних орієнтирів тут найчастіше відбувається хаотично. Якщо цей процес педагогічно скерувати (причому зробити це належить тактовно й уміло), то можливе переорієнтування інтересів підростаючого покоління на життєдайне мистецтво [6].

Досягти потрібного артефакту можна шляхом оптимізації поліфункціональної підготовки майбутніх учителів, а одним із напрямків такої роботи на музичних відділеннях і музично-педагогічних факультетах може стати активне прилучення студентів до музики різних жанрів і напрямків, зокрема джазу.

Джаз як невід’ємна частина сучасного музичного мистецтва відповідає вимогам артпедагогіки, також і відновленню, оптимізації, гуманізації музично-педагогічної освіти. Навчання джазовому музикуванню додасть універсальності змісту навчання, що включає у себе не абсолютизацію джазу (як інновації), а органічний синтез, доповнення, поліфункціональність і комплексність. За таких умов реалізуються наступні дидактичні принципи:

1) здійснення комплексного підходу, організації взаємодії різноманітних видів діяльності (теорія, виконавство, творення, гармонія, історія музики та ін.);

2) принцип навчання і виховання в колективі (сполучення індивідуальних і групових форм роботи: заняття, диспути, концерти);

3) положення про поєднання керівництва з розвитком самодіяльності, ініціативи й творчості у навчанні та вихованні (отримуючи знання, студент сам творить, складає, імпровізує, знаходить у співтворчості з викладачем оригінальні творчі вирішення);

4) принцип проблемності у навчанні (створюються проблемні ситуації, що спонукають студентів до пошукової, самостійної діяльності);

5) принцип оптимізації (оволодіння знаннями, уміннями, навичками джазового музикування збагачує традиційні знання і навички, сприяє морально-інтелектуальному й образно-емоційному розвитку);

6) принцип послідовності та систематичності в навчанні й вихованні („від простого до складного”);

7) принцип урахування індивідуальних здібностей кожного студента (основна умова у навчанні джазу як імпровізаційному мистецтву);

8) принцип переходу від навчання до самоосвіти (кінцева мета навчання джазу – перехід до самостійної творчості).

Гуманістична спрямованість у навчанні джазу проявляється: у вихованні креативності, що виявляється у першу чергу в оригінальності, нестандартності мислення, а також в особливому, демократичному типі взаємовідносин педагога й учня, такому спілкуванні, де домінує співтворчість. Співтворчість – норма джазу, норма виконавства джазової музики. Співтворчість – це вид педагогічної регуляції навчального процесу, за допомогою якої він трансформується у творчий з елементами керованості, але не суворої (авторитарної) регламентації усього процесу. Ця співтворчість у рівній мірі досягається як завдяки змісту, так і побудові процесу навчання джазу, оскільки створення постійних проблемних ситуацій, що розвивають прагнення до самопізнання, саморозкриття, самостійності, сполучення репродуктивної діяльності з пошуковою, наявність позитивного емоційного фону спілкування (співробітництва) – це не тільки якості сучасно організованого педагогічного процесу, але й характеристики професійної діяльності педагога-музиканта. Все перераховане в комплексі породжує творчу ауру, що переходить з учнем у майбутнє, коли той, ставши вчителем, не тільки збереже, але й збільшить її вже зі своїми вихованцями.

У даному випадку йдеться про справді сучасне й стилістично близьке музичним запитам молодих людей мистецтво джазу. Таким чином, в особі доморошених, а згодом щедро розрекламованих рок- і поп гуртів та подібній музичній „макулатурі” буде створений природний заслін, у багато разів більш дієвий, аніж це можуть дати традиційні, подеколи застарілі музично-педагогічні технології. Зазначене завдання може бути вирішено, якщо у стінах музично-педагогічних та мистецьких факультетів ВНЗ буде здійснюватися широка, багатопрофільна, поліфункціональна підготовка вчителів-музикантів, якщо останні будуть одержувати комплексні знання багатозначного призначення. Навчальний репертуар, зокрема й вокально-хоровий, не повинен втратити опори на народну й класичну основи, але все розмаїття сучасного музикування (у першу чергу такого визнаного феномена, як джазове мистецтво) має бути достатньо повно подано у навчально-виховному процесі. Тим часом, і у плані теоретичному, і в практиці навчання справа поки що вирішується не кращим чином. Можна констатувати: фундаментальних теоретичних і методологічних досліджень із проблем навчання джазовому музикуванню в даний час майже не існує, що істотно збіднює, звужує процес навчання і виховання майбутніх педагогів-музикантів. Необхідно визначити теоретичні основи широкої, універсальної (поліфункціональної) підготовки вчителів-музикантів; виявити принципово важливі методологічні й технологічні підходи до навчання джазовому музикуванню:

1. Специфіка нинішньої соціокультурної ситуації потребує, щоб підготовка вчителя музики у педагогічному ВНЗ була багатоплановою, поліфункціональною, універсальною за своїм сенсом, забезпечуючи його (вчителя) готовність до різноманітних видів професійної діяльності.

2. Сутність, структура і технологія навчально-виховного процесу на музичних факультетах педагогічних ВНЗ повинна бути адекватною тим видам і формам професійної діяльності, котрі вчитель-музикант має виконувати надалі, у своїй роботі в школі. Оскільки ці види та форми сьогодні значно ширші й різноманітніші за своїм змістом, аніж у попередні роки, відповідно повинні бути розширені й межі навчально-виховного процесу у ВНЗ за рахунок включення нових блоків знань, умінь і навичок.

3. Навчання джазовому музикуванню повинно увійти складовою частиною до цілісного процесу музично-виконавської підготовки вчителя музики. При цьому джазове музикування як жанр, як визначений комплекс умінь і навичок, не повинен протиставлятися традиційним формам навчальної роботи (зокрема, роботі над класичним і фольклорним репертуаром), а знаходитися з ними у тісному й органічному зв'язку.

4. Включення у навчальні плани й програми студентів музичних та мистецьких факультетів педагогічних ВНЗ кращих зразків джазової музики повинно мати постійний і регулярний характер.

Тим самим студент буде природним чином залучатися до основних напрямків у сучасній музичній культурі – так званої традиційної („серйозної” і народної) музики та до джазового музикування. Така спрямованість „репертуарної політики” забезпечить професійну компетентність майбутнього вчителя музики, наблизить його до сфери естетичних ідеалів, смаків та ціннісних орієнтацій сучасної молоді.

Література

1. Сергеева Н. Ю. Артпедагогика в системе современного воспитания / Н. Ю. Сергеева, Е. Г. Хрисанова // Народное образование. – 2003. – № 7. – С. 137 – 143.
2. Медведева Е. А. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании : учебн. для студ. средн. и высш. пед. учебн. заведений / Е. А. Медведева, И. Ю. Левченко, Л. Н. Комиссарова, Т. А. Добровольская. – М. : Академия, 2001. – 248 с.
3. Выготский Л.С. Психология искусства / Под ред. М.Г. Ярошевского. М. : Педагогика, 1987. – 344 с.
4. Шоттенлоэр Г. Рисунок и образ в гештальттерапии : пер. с нем. / Шоттенлоэр Г.– СПб. : Издательство Пирожкова, 2001. – 256 с.
5. Штайнер Р. Антропология и педагогика : пер. с нем. Д. Виноградова / Штайнер Р. – М. : Парсифаль, 1997. – 125 с.
6. Дряпіка В. І. Теорія і практика формування ціннісних орієнтацій педагога-музиканта : [навч. посіб. для студ. мист. спец. вищ. навч. закл.] / Дряпіка В. І. – К. – Кіровоград – Ужгород : Ліра, 2000. – 228 с.